

**DIE ONTSTAAN, BESTUUR EN ONTVANGS
VAN DIE BOEREVROU, DIE EERSTE AFRIKAANSE
VROUETYDSKRIF**

Jeanette van Rensburg en Fransjohan Pretorius

*Departement Historiese en Erfenisstudies, Universiteit van Pretoria,
Pretoria, 0002*

The establishment, management and reception of *Die Boerevrou*, the first Afrikaans journal for women

The first Afrikaans women's magazine, *Die Boerevrou*, was published monthly in Pretoria from March 1919 to December 1931. The magazine has been labeled by Lou-Marie Kruger as a problematic and unreliable source of factual information about the past based on the fact that the construction and dissemination of nationalism could be identified as the editor's purpose with this publication. The history of the establishment, management and reception of *Die Boerevrou* shows that the publication thereof did not occur in isolation, but was in fact the result of a complex coherence of roll players, actions and beliefs. The empowerment that the journal offered women involved more than just national education. It encouraged personal growth and social development which are qualities highly valued in other ideological circles as well and therefore not necessarily indicate deliberate nationalist influencing.

Key words: *Die Boerevrou*, Mabel Malherbe, media studies, nationalism, Volksmoeder discourse, women's magazine, periodical studies

Van Maart 1919 tot Desember 1931 is die eerste Afrikaanse vrouetydskrif, *Die Boerevrou*, maandeliks in Pretoria uitgegee. Die tydskrif is deur Lou-Marie Kruger as 'n problematiese en onbetroubare bron van feitelike inligting oor die verlede bestempel op grond van die feit dat die konstruksie en verspreiding van nasionalisme as die redaktrise se doel met die publikasie geïdentifiseer kon word. Die geskiedenis van die ontstaan, bestuur en ontvangs van *Die Boerevrou* toon nogtans dat die publikasie daarvan nie in isolasie plaasgevind het nie, maar die resultaat van 'n komplekse samehang van rolspelers, oortuigings en gebeure was. Die opheffingsrol wat die tydskrif in die lewe van vrouens gespeel het, behels meer as nasionale opvoeding omdat dit ook persoonlike ontwikkeling en maatskaplike betrokkenheid aangemoedig

het – eienskappe wat in ander ideologiese kringe ook hoog aangeskryf word en dus nie noodwendig ’n aanduiding van nasionalistiese beïnvloeding is nie.

Sleuteltermes: *Die Boerevrou*, Mabel Malherbe, mediastudies, nasionalisme, tydskrifstudies, volksmoederdiskoers, vrouetydskrif

Teen 1919 was die tyd ryp vir die verskyning van die eerste Afrikaanse vrouetydskrif. *Boerevrou*-leseresse het die voorsiening wat vir hulle in die media gemaak is, met groot entoesiasme en dankbaarheid ontvang. Daardeur het hulle bewys gelewer van ’n sterk behoefte aan ’n sosiale netwerk waarbinne kontak met ander vrouens bewerkstellig kon word. Die interaksie en wisseling van idees wat tussen die redaksie, medewerkers en lesers van *Die Boerevrou* plaasgevind het, dui daarop dat dié vrouens voorbereid en gereed was vir die ontvangs en verspreiding van ’n nasionalistiese identiteit, hoewel die bevordering van nasionalisme nie die hoofdoel met die publikasie met die tydskrif was nie.

Mabel Malherbe

Die eienares en redaktrise van *Die Boerevrou* was Mabel Catherine Malherbe (gebore Rex) (**Figuur 1**). Mabel is op 9 Augustus 1879 in Pretoria gebore en op 1 Februarie 1964 in Nelspruit oorlede. Sy was die enigste dogter van Frans Christopher Muller (Frank) Rex en sy vrou, Gezina Constantia (Jess) Marais.¹

Frank Rex se oupa was die legendariese stamvader George Rex, stigter van Knysna, en Jess Marais se pa was Jan Nielen Marais, ’n lid van die Transvaalse Regering onder president T.F. Burgers. Jan en Catharina Marais het in 1868 van ’n plaas naby Stellenbosch na Pretoria verhuis. Hulle het ses dogters en vier seuns gehad. Hulle jongste seun, Eugène Nielen, sou later die bekende Afrikaanse digter word.²

Die Marais-familie het hoofsaaklik met Engelsspreekende Transvalers en oud-Kapenaars omgegaan. Hulle kon Engels vlot praat en het dit ook graag gedoen. Verder het hulle nie goed klaargekom met die Afrikaanse Transvalers nie en het ook nie ’n hoë dunk van president Kruger gehad nie. Hy was na hulle mening te wild en boonop nog ’n Doppe.³

¹ C.J. Beyers (red.), *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek IV* (Pretoria, 1968), p. 362; M.E. Rothmann, *My beskeie deel: ’n Outobiografiese vertelling* (Kaapstad, 1972), pp. 200, 202.

² C.J. Beyers (red.), *Suid-Afrikaanse Biografiese Woardeboek IV* (1968), p. 362; M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 200; L. Rousseau, *Die groot verlange* (Pretoria 2005), p. 392.

³ L. Kruger, *Gender, community and identity: women and Afrikaner nationalism in the Volksmoeder discourse of Die Boerevrou (1919-1931)* (M.A. dissertation, University of Cape Town, 1991), p. 3.

Figuur 1: Hierdie foto van Mabel Catherine Malherbe het in 1931 in 'n boek oor die Nasionale Party verskyn.

(Uit: H. Reitz & H. Oost (reds.), *Die nasionale boek: 'n Geskiedenis van die ontstaan en groei van die Nasionale Party van Suid Afrika* (Johannesburg, 1931), p. 541.)

Frank en Jess, die Marais-suster wat by uitstek pro-Engels was, is in 1874 getroud. Die onthaal is in magistraat Skinner se huis gehou en president Burgers was een van die belangrike gaste. Daar was vroeg reeds probleme in die huwelik. Frank het 'n drankprobleem gehad en het Jess verlaat kort na die geboorte van hulle derde kind. Hy het in die Karoo gaan woon en, hoewel hy Engelssprekend was, die redakteur van een van die eerste Afrikaanse koerante in die Karoo geword.⁴ Jess was 'n sterk vrou en het deur 'n losieshuis en 'n klein melkery te bedryf, haar drie kinders alleen onderhou. Daar was altyd 'n gespanne verhouding tussen Jess en haar enigste dogter, Mabel.⁵

Mabel Rex het haar skoolopleiding in Pretoria en aan die Rustenburg Girls' High School in Rondebosch, Kaapstad ontvang. Daar het sy besluit om 'n joernalis te word en het self na matriek reëlings getref om by een van die groot Engelse dagblaie opgelei te word. Sy het later gesê dat sy baie soos haar pa was wat haar liefde vir joernalistiek betref. "I have ink in my veins," het sy gereeld geskerts.⁶ Tog was sy van mening dat sy nie haar pa se talent geërf het nie. Volgens die skrywer M.E.R. was Mabel "... die joernalistiek sterk toegeneë. Sy het dit van weerskante gehad: haar vader, as ek dit reg het, was koerantskrywer; Eugène Marais was haar oom van moederskant."⁷

Haar joernalistiekplanne het nie haar ma se goedkeuring weggedra nie. "My moeder was so ontsteld daaroor dat ek in 'n kantoor sou moes werk (en dit nogal in 'n koerantkantoor!) dat ek per telegram huis toe gebied is."⁸ Op sewentienjarige leeftyd

⁴ L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), p. 4.

⁵ L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), pp. 4, 5.

⁶ M.E. Rothmann, *My beskeie deel: 'n Outobiografiese vertelling* (1972), p. 204.

⁷ *Standard Encyclopaedia of Southern Africa* 7 (Cape Town, 1970-1976), p. 154; L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), pp. 4, 5; M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 204.

⁸ Redaksie, *Die Boerevrou*, Julie 1929, p. 2.

was sy dus terug in Pretoria, waar sy af en toe beriggies vir koerante geskryf het. Sy is ook gevra om Engelse lesse vir mevrou Grobler te gee, die eggenote van president Kruger se sekretaris, Piet Grobler.⁹

Deur die Groblers se toedoen het Mabel Rex 'n paar keer by president Kruger aan huis gekom. Sy het 'n groot bewondering vir die stil, sterk, ruwe president ontwikkel en onthou dat sy op 'n keer ontroer langs die pad gestaan het toe hy in volle presidentsmondering na die Volksraad gery het. Na die Jameson-inval is sy tot Afrikaner-republikanisme bekeer. Toe die Anglo-Boereoorlog in 1899 uitbreek, het sy by die Rooikruis aangesluit en eers in Pretoria en toe op die trein tussen Pretoria en Modderspruit verpleegwerk gedoen. Op haar laaste besoek aan Modderspruit het sy aan Kenne Nicolaas de Kock Malherbe verloof geraak. Hy is kort daarna gevang en as krygsgevangene na Indië gestuur. Toe die Britte Pretoria op 5 Junie 1900 ingeneem het, het haar familie tydelik op Gordonsbaai gaan woon.¹⁰

In Kaapstad het die jong Mabel die vermoënde en invloedryke mev. Maria M. Koopmans-De Wet leer ken. Met die steun van mev. Koopmans-De Wet is sy op die Duitse skip, Hertzog, na Nederland waar sy aan die Diakonessehuis in Haarlem 'n driejaarlanse verpleegkursus gevolg het. Sy het later met ontroering onthou hoeveel simpatie, belangstelling en hulp Suid-Afrika gedurende die oorlog van die Nederlandse volk ontvang het. Sedert haar verblyf in Nederland het sy net een lewensdoel gehad: om alles in haar vermoë te doen om die verlore vryheid te help terugwen.¹¹

Mabel Rex is op 13 April 1904, kort na haar terugkeer na Suid-Afrika, met die republikeinsgesinde Kenne Malherbe getroud. Kenne was die seun van Nicolaas Samuel Malherbe, tesourier-generaal van die voormalige Z.A.R. Volgens M.E.R. was Kenne, toe sy die Malherbes leer ken het, 'n knap prokureur met "veelsydige aanknopings en belange." Hy het na die oorlog in Pretoria begin praktiseer en was bevriend met verskeie intellektuele Pretorianers soos die politikus Tielman Roos en Gustav Preller van *De Volkstem*. Sy broer, William Mortimer Robertson Malherbe (soms Willem en soms Morti genoem) was ook 'n regsgeleerde en van 1910 tot 1921 redakteur van *Die Brandwag*. Morti het hom beywer vir die ontwikkeling en gebruik van Afrikaans as regstaal.¹²

⁹ A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 33.

¹⁰ A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 33.

¹¹ A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 33; C.J. Beyers (red.), *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek IV* (1968), p. 362.

¹² A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 33; *Standard Encyclopaedia of Southern Africa 7* (Cape Town, 1970 1976), p. 154; M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 205; L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), pp. 4, 5.

Kenne en Mabel het 'n goeie verhouding gehad. Hy was 'n saggeaarde mens en het Mabel heelhartig ondersteun in alles wat sy aangepak het. Hy het soms grappenderwys na homself as “Mnr. Mabel Malherbe” verwys. Hoewel sy in die omgang Afrikaans gepraat het, het hulle tuis Engels gepraat, waarskynlik omdat sy Engels grootgeword het. Hulle twee kinders is na Engelse skole gestuur. Martha (Martli) is in 1905 gebore en Nicolaas Samuel (Boet) in 1906. Mabel Malherbe was baie besorg oor haar kinders. Boet het weens wanvoeding as baba ragitis gehad, iets waaroor sy haarself baie verkwalik het. Dit het by haar 'n lewenslange belangstelling, selfs 'n obsessie, in voeding en gesondheid gewek. Martli het baie tyd by haar ouma Jess in Les Marais deurgebring en later haar ma verwyt dat sy altyd met liefdadigheidswerk besig was en nie beskikbaar was toe sy haar die nodigste gehad het nie. Sy het 'n aktrise geword, 25 jaar in Londen gewoon, was nooit getroud nie en het heeltemal verengels.¹³

Boet is as “a detached kind of person” en “an intellectual in the true sense of the word” beskryf.¹⁴ Hy het graag die werke van Karl Marx, Friedrich Engels en later ook Vladimir Lenin gelees en uiteindelik lid van die Suid-Afrikaanse Kommunisteparty geword. Hy is in 1939 met sy kleinniggie Donsie Niemeyer getroud. Sy was die dogter van sy ma se neef Fred Niemeyer. Donsie kon haar later jare glad nie herinner dat sy ooit Afrikaans met haar skoonma gepraat het nie. Mabel Malherbe het blykbaar haar kinders se politieke uitkyke en leefwyse onvoorwaardelik aanvaar.¹⁵

Met haar verplegingsagtergrond en belangstelling in maatskaplike sake, het Malherbe in die stigtingsjaar (1904) van die Suid-Afrikaanse Vrouefederasie by dié organisasie aangesluit. Sy het in 1917 op die hoofbestuur van die Federasie gedien. In 1912 het sy die Pretoriase Afrikaans-Hollandse Lees-unie gestig waar Nederlandse en mettertyd ook Afrikaanse boeke bespreek is.¹⁶

Met die uittrede van generaal Hertzog uit die Botha-kabinet in 1912, het Kenne en Mabel Malherbe hom beskou as die leier wat die volk na sy bestemming sou lei. Van daardie oomblik af het Malherbe al meer haar krag en energie ingespan om op politieke gebied vir die Afrikaner se saak te werk. Malherbe het op 4 Augustus 1915 aan die vroue-optog na die Uniegebou deelgeneem en was in 1915 een van die

¹³ L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), pp. 7,8; M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 205; J.C. Steyn, *Die 100 jaar van MER* (Kaapstad, 2004), p. 134.

¹⁴ M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 205

¹⁵ L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), pp. 7, 8.

¹⁶ L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), p. 10; A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 33; C.J. Beyers (red.), *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek IV* (1968), p. 362; K. Donaldson, *South African Who's Who (Social and Business)* Cape Town, 1938), ongenommer.

stigterslede van die Nasionale Vroueparty. Sy het ook in die bestuur daarvan gedien. Ook van die Bond van Afrikaanse Moeders was sy 'n stigterslid. Dit is in 1919 gestig om vrouens te help om veilig geboorte te skenk en om vroedvroue op te lei.¹⁷

Toe 'n tak van die Nasionale Vroueraad (ook genoem die Algemene Vroueraad van Suid-Afrika) in die jare 1920 in Pretoria gestig is, het Malherbe die eerste president daarvan geword. Daar is in 1927 in *Die Boerevrou* berig dat sy vir ses maande na Europa vertrek het om in Junie die Internasionale Vroueraad se konferensie in Genève as Suid-Afrikaanse afgevaardigde en persverteenvoerder by te woon. In Augustus van dieselfde jaar het sy 'n foto van die Paleis van die Volkebond in Genève gestuur wat in *Die Boerevrou* geplaas is, en berig dat sake soos kinderwelvaart, gesondheid, rolprentverbetering, propaganda vir wêreldvrede, verbeterde sedelewe en opvoeding op die konferensie bespreek is. Sy het ook in 'n artikel in Januarie 1928 breedvoerig oor die konferensie verslag gedoen.¹⁸

Van 1927 tot 1933 was Malherbe lid van die Stadsraad van Pretoria. In 1932/33, kort nadat *Die Boerevrou* gestaak is, is sy tot Burgemeester van Pretoria verkies – die eerste vroulike burgemeester van 'n Suid-Afrikaanse stad. Gedurende haar ampstermyn het sy gehelp om die nypende nood te verlig wat die Depressie meegebring het. Vir werkloos in Pretoria is werk geskep waarvoor hulle kos en kaartjies vir kruideniersware ontvang het en sopkombuise is opgerig om kinders by skole te voed. Toe die Transvaalse Universiteitskollege in die dertigerjare 'n onafhanklike universiteit wou word, het sy haar beywer om die nodige fondse daarvoor te help insamel.¹⁹

Met die samesmelting van die Nasionale Party en die Nasionale Vroueparty in 1931, het Malherbe 'n uitvoerende lid van die Transvaalse Nasionale Party geword. Na 'n koalisieregering tussen die NP en die SAP ingestel is, het die twee partye in 1934 saamgesmelt en die Verenigde Suid-Afrikaanse Nasionale Party gevorm. Kenne en Mabel Malherbe het Hertzog getrou na die Verenigde Party gevolg en sy het dadelik in die uitvoerende komitee van die nuwe party gedien.²⁰

In Augustus 1933 is Malherbe verkies tot Volksraadslid vir Wonderboom, 'n kiesafdeling wat sy tot in 1938 verteenwoordig het. Sy was die eerste Afrikaans-

¹⁷ A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 33; M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 134; L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), p. 10.

¹⁸ L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), p. 13; C.J. Beyers (red.), *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek IV* (1968), p. 362; Redaksie, *Die Boerevrou*, Junie 1927, p. 2; Om die Koffietafel, *Die Boerevrou*, Augustus 1927, pp. 9 12; M. Malherbe, Die Internasionale Vroueraad, *Die Boerevrou*, Januarie 1928, pp. 6 8.

¹⁹ M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 247; A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 35.

²⁰ C.J. Beyers (red.), *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek IV* (1968), p. 362; L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), p. 13.

sprekende vrou in Suid-Afrika wat tot die parlement verkies is. Hier het sy al haar energie aan twee ideale gewy: die verbetering van die lot van minderbevoorregtes en die bevordering van vrouebelange. Sy het in die Volksraad gepleit dat vroue tot die staatsdiens toegelaat word, dat minderbevoorregte meisies spesiale opleiding as huishoudsters moet ontvang, dat werksgeleenthede vir blankes op die paaie geskep moet word, dat 'n indringende ondersoek na die voedingstoestande in die land ingestel moet word en dat voorligting oor voeding en gesondheid aan die breë volkslae verskaf moes word.²¹

In 1941 het Anna Neethling-Pohl, Eldie Buurman en Christa Muller vir Malherbe gevra om 'n vroue-optog te lei om teen Suid-Afrika se deelname aan die Tweede Wêreldoorlog te betoog, aangesien sy ook teen deelname gekant was. Hendrik Verwoerd het die organiseerders versoek om nie so 'n omstrede politieke figuur soos Mabel Malherbe toe te laat om die optog te lei nie. Die Malherbes het nie die Gesuiwerde Nasionale Party gesteun nie en was dus polities in 'n ander kamp as die nasionaliste wat teen deelname aan die oorlog wou betoog. Malherbe was woedend, maar het steeds aan die optog deelgeneem.²²

'n Aantal artikels van Malherbe het in tydskrifte verskyn en in 1931 het 'n bydrae van haar met die titel "Die Afrikaner-Vrou" in die boek *Ons land en volk* verskyn, wat deur Harm Oost saamgestel is. Die Universiteit van Pretoria het in 1953 'n eredoktorsgraad in die Lettere aan haar toegeken vir die groot dienste wat sy aan die Afrikaanse taal en kultuur gelewer het.²³

Mabel Malherbe was klein en fyn van postuur. Tog was sy 'n vrou met merkwaardige dryfkrag en vasberadenheid. Al was sy bekend, het min mense haar op 'n intieme vlak goed geken. Diegene wat haar wel goed geken het, soos haar skoondogter, was lief vir haar, maar sy het nooit heeltemal op haar gemak in Malherbe se geselskap gevoel nie. Sy was gereserveerd en van haar vriende het haar as intimiderend beskryf. Tog was sy, in die woorde van 'n aangetroude familielid, Betty Malherbe, "a woman of tremendous integrity."²⁴ Die belange van Afrikanervroue en vrouens in die algemeen het sy opreg op die hart gedra en bevorder. Malherbe het 'n onmiskenbare bydrae gelewer om die Afrikanervrou voor te berei vir die moderne lewe in die twintigste eeu.²⁵

²¹ C.J. Beyers (red.), *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek IV* (1968), pp. 362, 363.

²² L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), p. 14.

²³ C.J. Beyers (red.), *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek IV* (1968), pp. 362,363.

²⁴ C.J. Beyers (red.), *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek IV* (1968), p. 363; L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), pp. viii, ix.

²⁵ J. van Rensburg, *Die Boerevrou 1919-1931: 'n Kultuurhistoriese studie oor die eerste Afrikaanse vrouetydskrif* (D.Phil. proefskrif, UP, 2012), passim.

Die stigting van *Die Boerevrou*

Vroeg in 1919 het Kenne en Mabel Malherbe op die *Farmer's Weekly* (gestig 1911) ingeteken. Dié tydskrif se vroueblaadjie, *The Homestead*, het haar laat beseft dat Afrikanervrouens ook so 'n publikasie nodig het en sy het besluit om *Die Boerevrou* te stig. Leon Rousseau, biograaf van Eugène Marais, reken dat die gedagte om die eerste Afrikaanse vrouetydskrif te begin waarskynlik gesamentlik by die Malherbes, die politikus Tielman Roos en Eugène Marais ontstaan het. Kenne het die kapitaal verskaf, Mabel sou redaktrise wees en Eugène het bydraes belowe. Die enigste ander vaste werknemer sou Marguerite Pienaar wees. Sy is, soos Malherbe, 'n susterskind van Marais en sou die administrasie behartig.²⁶ *Die Boerevrou* was dus aanvanklik 'n egte familie-onderneming. 'n Intense volksgevoel het in daardie jare op baie gebiede sigbaar geword en *Die Boerevrou* blyk só 'n gevoelsuiting te wees waardeur die Afrikanervrou vir haar rol in die politiek en samelewing opgevoed, ingelig en voorberei kon word.

Mabel Malherbe (**Figuur 2**) het in 1949 vertel dat die gedagte om 'n vroueblad uit te gee, ontstaan het in die jare toe sy as sekretaresse van die Hoofbestuur van die Nasionale Vroueparty honderde briewe van oor die hele land ontvang het. As hoofbestuurslid van die Vrouefederasie het sy ook baie rondgereis en takke besoek en toegesprek. “Ek het sterk onder die indruk gekom van die skreiende behoefte aan hulp: leesstof, wenke oor huishouding, oor siektes ens. ens., kortom, oor die lewe – eenvoudig en aantreklik opgestel en in ons eie taal, sodat die eenvoudigste ou vrouetjie daar op die platteland nut en plesier daaruit kon kry. Alhoewel ek alreeds so 'n bietjie hier en daar geskrywe het, was *Die Boerevrou* my eerste groot poging in die skrywerswêreld, en ek was bitter onervare en ook veels te onafhanklik om veel hulp en raad te vra. As ek terugdink, dan is ek verbaas dat ons dit sover gebring het. As ek toe die kennis gehad het wat ek nou besit, sou *Die Boerevrou* vandag nog bestaan het. My man het my trou bygestaan, geldelik ook, en ek het maar die hele ding so op eie houtjie aangedurf.”²⁷

M.E.R., 'n tyd lank medewerker by *Die Boerevrou*, skryf dat Malherbe as redaktrise van die tydskrif, hoewel met 'n baie duidelike herkenning van haar drang en strewe, 'n “soeker en proefnemer” was. “Ons was albei nog te onseker van onself en van mekaar as skrywers en as joernaliste, om goed te keur of om te lei: ons was medesoekers na die *summum bonum*, met die plesier van kamerade. Want hoewel sy

²⁶ A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 33; L. Rousseau, *Die groot verlanje* (2005), pp. 310,311.

²⁷ M. Malherbe, “Ek sien haar win,” *Sarie Marais*, 1949 07 06, p. 30.

sukses as redaktrise behaal het, en iets moois geskep het, was dit deur gedurige ‘trial and error.’²⁸ Dat die *Die Boerevrou* Malherbe baie plesier verskaf het, kon M.E.R. later jare goed onthou: “Ek sien haar nou nog by haar lessenaar sit met die maand se stukke voor haar, besig om die ‘dummy’ op te stel – artikels, ‘Koffietafel briewe,’ stories, versies, illustrasies, dekorasies, bladvullings. Ek sien haar elke stuk, elke brokkie en krummel met die genoeë hanteer waarmee ’n jong moeder haar enigste dogtertjie aantrek en linte in die hare bind. Die aanknopings wat die blad bewerk het met so ’n menigte vroue, gretig vir hierdie leesstof, was ook vir haar sielsvoedend. Dit was in haar aard om te help en te gee aan dié wat moes ontbeer; sy kon gebrek nêrens aansien sonder om dit te probeer verhelp nie.”²⁹

Figuur 2: Mabel Malherbe soos sy in 1949 gelyk het.

(Uit: Ons stel onself bekend, *Sarie Marais*, 1949-07-01, p. 1)

Medewerkers van *Die Boerevrou*

Aanvanklik was Malherbe en haar niggie, Marguerite Pienaar, die enigste vaste personeel van *Die Boerevrou*. Pienaar was die dogter van Lenie (Lizzie) Niemeyer, Jess Rex se een suster. Sy was tot in 1931, met die staking van die tydskrif, verantwoordelik vir die administrasie en beantwoording van die talle briewe van lesers wat raad gevra het.³⁰ M.E.R. onthou: “Mev. Pienaar het maar altyd in die een hoek van die kantoor gesit – besig met die rekenings, besig met die enorme korrespondensie, besig met die minder interessante maar tog baie belangrike sakedeel van die werk.”³¹ Dit wil voorkom of byna alle briewe wat deur die tydskrif ontvang is, òf gepubliseer is

²⁸ M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 275.

²⁹ M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), pp. 275, 206.

³⁰ M. Malherbe, “Ek sien haar win,” *Sarie Marais*, 1949 07 06, p. 48; K. Malherbe, *Die Boerevrou-boek* (Pretoria, 1950), p. 7.

³¹ M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 202.

òf persoonlik deur Pienaar beantwoord is.³² In haar verhandeling *Die ontstaan en ontwikkeling van Sarie Marais as massatydskrif vir die Afrikaanse vrou* bestempel Lizette Rabe vir Pienaar selfs as die eerste Afrikaanse “agony aunt.”³³

Volgens Lou-Marie Kruger het Malherbe en Pienaar nie een vir ’n salaris gewerk nie.³⁴ Dit is moontlik dat Malherbe die tydskrif nie ter wille van finansiële gewin bedryf het nie, maar dit lyk onwaarskynlik dat Pienaar vir byna dertien jaar voltyds by *Die Boerevrou* betrokke sou wees sonder enige vergoeding. M.E.R. herinner haar jare later dat Malherbe “niks gekry het nie,” maar sy sê sy weet nie hoeveel Pienaar betaal is nie.³⁵ M.E.R. het dus, as latere werknemer en medewerker, onder die indruk verkeer dat Pienaar as bestuurderes wel ’n salaris verdien het.

By die inhoudsopgawe van elke uitgawe word die adres van *Die Boerevrou*, asook die name aangegee van persone aan wie korrespondensie gerig kon word. Ook word genoem dat die tydskrif onder redaksie van mevrou K. Malherbe uitgegee word. Van die eerste uitgawe af het “tante Kato” ook die mode-artikels behartig. Dit word vroeg duidelik dat dit Malherbe self was. Die “Kato” is waarskynlik afgelei van haar tweede naam “Catherine.” Dit was ’n algemene gebruik om name te verafrikaans of te verkort en menige “Catharinas” is “Kato, Kitty, Kina of Rina” genoem. Tant Kato was dus nie ’n ekstra persoon op die personeel van *Die Boerevrou* nie. Dit verklaar ook waarom Malherbe *Die Boerevrou boek* in 1950 onder die naam K. Malherbe uitgegee het. ’n Mens dink aanvanklik dit was omdat sy met Kenne Malherbe getroud was. Tog was sy teen 1950 reeds ’n selfstandige openbare figuur en is dit onwaarskynlik dat sy haar man se voorletters sou gebruik. Dit is eerder moontlik dat sy deur party mense “Kato” genoem is.

Omdat Malherbe nie ’n opgeleide joernalis was nie, het sy by hulle huisvriend, Gustav Preller van *De Volkstem*, om hulp aangeklop. Hy het ’n jong verslaggewer van *De Volkstem*, Louis Hiemstra, aanbeveel.³⁶ Ludwig Wybren Hiemstra (1897-1978) het in Maart 1920 self ’n blad gestig, waarvan hy die redakteur was. Dié maandblad, *Die Banier*, was die mondstuk van die Afrikaanse Studentebond en het verskyn as bylae tot die tydskrif *Die Brandwag*, waarvan Preller na Morti Malherbe die redakteur was. Die twee *Volkstem*-manne het hierdie werk naas hulle pligte by die koerant behartig. In 1921 het Hiemstra lid van *De Burger* se redaksie geword. Ook hier het hy gou bykomende take op hom geneem, soos die persklaarmaak van boeke

³² K. Malherbe, *Die Boerevrou-boek* (1950), p. 7.

³³ L. Rabe, *Die ontstaan en ontwikkeling van Sarie Marais as massatydskrif vir die Afrikaanse vrou* (M.A. verhandeling, Universiteit van Stellenbosch, 1985), p. 29.

³⁴ L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), p. 174.

³⁵ M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 205.

³⁶ M. Malherbe, “Ek sien haar win,” *Sarie Marais*, 1949 07 06, p. 30.

vir die uitgewersafdeling. In ’n al hoe breër kring en met al hoe groter gesag het hy deur sy hele loopbaan sy werk as taalleier en taalbouer voortgesit. By *Die Volksblad* in Bloemfontein, waarheen hy in 1927 as assistentredakteur gestuur is, het hy ook taalleiding geneem en ’n voorbeeld gestel met hoofartikels wat volgens ’n jonger kollega “koel beredeneerd, wetenskaplik en sonder herhaling of omhaal van woorde” was. In 1946 is hy bevorder tot Taalkundige Redakteur van die Nasionale Pers, ’n pos waarvoor sy hele loopbaan hom voorberei het.³⁷ Hiemstra het Malherbe vir byna drie jaar soveel as moontlik in sy vrye tyd met *Die Boerevrou* gehelp en al die kopieë nagesien. “Hy het my trou gehelp, nie alleen met die proewe lees nie, maar ook met die taal. Alles wat ek self geskrywe het, moes eers na hom gaan, sodat hy die taal en spelling kon verbeter.”³⁸

Malherbe het in die eerste uitgawe van *Sarie Marais* haar medewerkers by *Die Boerevrou* in herinnering geroep: “Maar ek moet veral noem mev. Rothmann (M.E.R.), wat eers haar bydraes gestuur het en later by ons op kantoor ’n geruime tyd gewerk het. Haar spore is oral te sien en ons kan haar nie skei van Die Boerevrou nie.”³⁹ M.E.R. was die skrywersnaam van Maria Elizabeth Charlotte Rothmann. Sy is op 28 Augustus 1875 gebore en op 7 September 1975, tien dae na haar honderdste verjaardag oorlede. In 1896 het sy ’n B.A.-graad in die Lettere en Filosofie aan die South African College (later die Universiteit van Kaapstad) behaal en was die beste student in haar klas⁴⁰ (**Figuur 3**). Hoewel haar huistaal Afrikaans was, het sy in Engels skoolgegaan en gestudeer. Sy was vinnig besig om een van die “Queen’s Afrikaners” te word, soos die historikus Hermann Giliomee die bolaag verengelsde Kaapse Afrikaners van dié tyd tereg noem. Cecil John Rhodes se politieke ideale het vir haar “mooi” gelyk. “Van kleins af het duisend drukkinge dit op my ingestempel dat wat Engels is, goed is; wat Afrikaans is, minder goed; ek het geleer glo aan British fairplay, British justice, British honour, the English gentleman...” Die nuus van die Jameson-inval is met verontwaardiging deur Afrikaners regoor Suid-Afrika ontvang en het M.E.R., soos vir Mabel Malherbe, tot Afrikaner-nasionale ontwakingsaangespoor.⁴¹

³⁷ P.A. Joubert, Louis Hiemstra ’n leeftyd in diens van Afrikaans, <http://152.111.1.87/argief/berigte/dieburger>. Toegang: 2011 09 13.

³⁸ M. Malherbe, “Ek sien haar win,” *Sarie Marais*, 1949 07 06, p. 30.

³⁹ M. Malherbe, “Ek sien haar win,” *Sarie Marais*, 1949 07 06, p. 48.

⁴⁰ J.C. Steyn, *Die 100 jaar van MER* (Kaapstad, 2004), pp. 13, 37, 38, 45.

⁴¹ J.C. Steyn, *Die 100 jaar van MER* (2004), pp. 28, 14, 15.

Figuur 3: M.E.R. as student aan die South African College, Kaapstad, omstreeks 1896.

(Uit: J.C. Steyn, *Die 100 jaar van MER*, (Kaapstad, 2004), ongenommerde plaat)

In 1920 het M.E.R. as onderwyseres aan die Hoërskool Ermelo bevriend geraak met Sara Niemeyer (née Rood), die weduwe van advokaat Fred Niemeyer (Mabel Malherbe se neef en Marguerite Pienaar se broer).⁴² Dit is moontlik dat hulle verbintenis M.E.R. aangemoedig het om van haar vroegste skryfwerk aan Sara se verlangse, aangetroude familie by *Die Brandwag* en *Die Boerevrou* te stuur.

By *Die Boerevrou* is Malherbe en Hiemstra getref deur die oorspronklike sienings en individuele uitdrukkingswyses van ’n onbekende skrywer se bydraes, geteken M.E.R. Hulle het mettertyd meer bydraes gevra en in 1920 is sy per brief genooi om met die oog op ’n permanente betrekking by die tydskrif vir ’n proeftydperk van ’n maand na Pretoria te kom. Ondanks M.E.R. se aanvanklike bedenkinge het sy en Malherbe mekaar in die proeftyd aanvaarbaar gevind. Haar salaris was £20 per maand en sy het maklik daarmee uitgekom. M.E.R. is aangestel as die subredaktrise van *Die Boerevrou* en het kopieë help nasien. Sy het ook ’n groot aantal stukke, stories en sketse geskryf en baie pentekeninge gemaak. Sy het selfs ’n sangspeletjie geskryf.⁴³ Van toe af het Malherbe gereeld in *Die Boerevrou* na die personeel van die tydskrif as “die driemanskap op kantoor” verwys.

M.E.R. was gelukkig by *Die Boerevrou* en het goeie vriende met Malherbe en haar familie geword. Sy was nogtans nie heeltemal vir twee jaar by die tydskrif werksaam nie. “My salaris het te veel van Boerevrou se inkomste moes wegdra. As daar vir die stories en sketse wat ek geskryf het, apart betaal sou word en die hoof-redaktrise self, sonder my, alle redaksiewerk sou doen, sou dit haar ten goede

⁴² J.C. Steyn, *Die 100 jaar van MER* (2004), p. 132; M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 203.

⁴³ J.C. Steyn, *Die 100 jaar van MER* (2004), pp. 134, 135, 137.

⁴⁴ M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), pp. 202, 207.

⁴⁵ M. Malherbe, “Ek sien haar win,” *Sarie Marais*, 1949 07 06, p. 48; R. Pretorius, *Ek sien haar wen!* (Pretoria, 1996), p. 82; A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 35.

gestaan het. Sy was verplig om my af te dank. Ek kon dit self so bereken, en het met haar saamgestem.”⁴⁴ Hoewel sy daarna by Nasionale Pers in Kaapstad aangestel is, het daar steeds gereeld bydraes van M.E.R. in *Die Boerevrou* verskyn. Twee ander medewerksters van *Die Boerevrou* wat baie tyd in die kantoor deurgebring het, was Rita Hubregtse en Anna E. Carinus-Holtzhausen. Hubregtse se skrywersnaam was Eva Walters. Anna Carinus was as vertaler en dramaturg in die skrywerskring van Pretoria welbekend. Sy was sewe tale magtig en het lank die kinder-byblad van *Die Boerevrou*, genaamd *Ons Kleintjie*, behartig. Daar is, na M.E.R. by *Die Boerevrou* weg is, na Carinus as “die tweede in bevel” verwys.⁴⁵

Vir die eerste uitgawe van *Die Boerevrou* het Malherbe se oom, Eugène Marais, die gedig *Waar Tebes in die stil woestyn* geskryf. Marais het in dié jare in die losieshuis van sy suster Jess gewoon en Mabel Malherbe was omtrent die enigste familielid wat nie krities teenoor hom was nie “...want hy het maar soms kommer en moeite veroorsaak...”⁴⁶ Anna Neethling-Pohl het in 1945 gereken dat dit miskien een van Malherbe se grootste geskenke aan die Afrikaanse volk was dat sy dié begaafde digter voortdurend aangepor en gepla het om gedigte en prosastukke vir haar lesers te skryf. Later het *Mabalel*, *Lalasini* en *Dwaalstories* ook vir die eerste keer in *Die Boerevrou* verskyn.⁴⁷ Volgens M.E.R. was die dames op kantoor trots daarop om Marais se werk te plaas omdat hy die doel en strewe van die tydskrif raakgesien het. Sy onthou dat sy gedigte altyd sorgvuldig en volmaak afgewerk was, maar met die vervolghverhaal, *Margriet van Laastelust*, het dit net te gejaagd en haastig gegaan. Hy het die lengte van Margriet se hare so lank aangegee dat “die arme ding haar ongemaklik sou kon beweeg het, en ek moes hom daarop gaan wys. Nee, het hy gesê, ons kan maar gerus afsny.”⁴⁸

Daar was ook ander reeds bekende medewerkers. C. Louis Leipoldt het in ’n gesondheidsrubriek noodsaaklike voorligting oor allerlei siektes verskaf en prosastukke geskryf. A.G. Visser, Jan F.E. Celliers, Toon van den Heever, Ignatius Mocke, Uys Krige, Henry Fagan, Sita, Hettie Cillié, C.M. van den Heever, H.G. Bruwer, Reenen van Reenen, Gladys Zeiler, Else Lourens, oud-president F.W. Reitz, G.R. von Wielligh, Gerard Moerdijk, H. Viljoen (latere redakteur van *Die Huisgenoot*), Marie Linde, Albert Coetzee en Miemie Louw Theron – om enkeles te vermeld – het ook deur die jare bydraes gestuur. Of hulle daarvoor vergoed is, is nie seker nie. Die feit dat Malherbe met M.E.R. ooreengekom het om haar vir haar bydraes te betaal na

⁴⁶ M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972), p. 137.

⁴⁷ A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 33; M. Malherbe, “Ek sien haar win,” *Sarie Marais*, 1949 07 06, p. 48.

⁴⁸ J.C. Steyn, *Die 100 jaar van MER* (2004), p. 137.

sy weg is by *Die Boerevrou*, wêk die vermoede dat ander medewerkers ook vergoed is. Mabel het ook die lesers aan verskeie kunstenaars voorgestel. J.H. Pierneef en Erich Mayer het van die begin af pentekeninge gemaak en *Die Boerevrou* in staat gestel om 'n smaak vir kuns by sy lesers te kweek.⁴⁹

Die medewerkers van *Die Boerevrou* was uiteindelik byna 400. Dit is afgesien van die meer as vier en 'n half duisend lesersbriewe wat deur die jare in die tydskrif gepubliseer is. Dit is insiggewend om te sien hoeveel mense se bydraes en betrokkenheid nodig was om 'n tydskrif van hierdie formaat in die jare 1919 tot 1931 uit te gee en hoeveel mense die geleentheid gehad het om hulle idees en skeppingswerk in *Die Boerevrou* te laat publiseer. In 1949 skryf Malherbe oor die medewerkers: “Dis te veel om almal te noem, en ek vrees dat ek soms goeie en troue ondersteuners op die oomblik miskien vergeet – om daar later van spyt te hê.”⁵⁰ Sy was deeglik bewus van die feit dat sy nooit op haar eie 'n suksesvolle tydskrif sou kon bedryf nie, maar uiters afhanklik van ander se bydraes was.

Die redaksionele beleid van *Die Boerevrou*

In die redaksionele kolom van die heel eerste uitgawe van *Die Boerevrou* (Maart 1919) word die doel en beleid van die tydskrif soos volg opgesom:

Die Boerevrou is 'n Maandblad vir die Afrikaanse vrou. Ons is nou moeg daarvan om altyd in 'n uithoekje van tydskrifte (bij die kinder afdeling!) een, of miskien twee bladsije te krij wat aan ons belange gewij is! Die twintigste eeu word met reg genoem die eeu van die kind – daar is groot vooruitgang op alle gebied in die behandeling en opvoeding van kinders. Nou kom die tijd van die vrou aan!

Als die Afrikaanse vrou leer te dink en te lees, en die goeie dinge wat sij so leer toe te pas op die huishoudelike lewe, is daar 'n groot toekoms vir haar kinders.

Ons hoop dat ieder Afrikaanse vrou die hele land deur sal saam werk om Die Boerevrou werkelik die mondstuk van ons vrouwens te maak. Hulle moet voel dat die blad aan hulle behoer en dat hulle vrij is om raad en wenke te gee en te vra; om te kritiseer en, as hulle iets op die hart het dit dan deur middel van ons blad aan ons ander landgenote bekend te maak.

⁴⁹ A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 33; M. Malherbe, “Ek sien haar win,” *Sarie Marais*, 1949 07 06, p. 48.

⁵⁰ M. Malherbe, “Ek sien haar win,” *Sarie Marais*, 1949 07 06, p. 48.

Volgens Kruger het Mabel Malherbe hiermee 'n ambisieuse nasionalistiese opvoedingsprojek vir vrouens van stapel gestuur. As so 'n projek het die tydskrif opvoeding oor gesondheid, die belangrikheid van opleiding en geletterdheid en voorbereiding vir 'n lewe in die moderne industriële samelewing verskaf. Die oogmerk met hierdie opvoeding sou dan wees om eerstens die Afrikanervrou te oortuig om haar rol as eggenote en moeder in die private domein van haar huis met groter erns te bejeen. Tweedens is die skryf en lees van Afrikaanse letterkunde en geskiedenis aangemoedig. Só het *Die Boerevrou*, volgens Kruger, vrou-wees en Afrikanernasionalisme suksesvol met mekaar vereenselwig.⁵¹

Die identifisering van 'n geartikuleerde geslagsdiskoers in die tydskrif, is nietemin nie 'n klinkklare bewys dat beïnvloeding die uitsluitlike doel met die publikasie was nie. Die oogmerke met die tydskrif blyk wyer en die ideale groter te wees. Dit lyk eerder moontlik dat die behoefte aan 'n blad wat inligting oor sake sou bevat waarmee vrouens in elk geval daaglik gekonfronteer is, deeglik gevoel is en dat *Die Boerevrou* in hierdie behoefte wou voorsien. Dat die keuse en aanbieding van die stof van die redaktrise se persoonlike oortuigings getuig het, is onvermydelik. Geen mens is polities, ideologies en godsdienstig objektief nie. Tog impliseer dit nie 'n doelbewuste poging tot eensydige beriggewing nie. Om nasionalisme te bevorder, was dit noodsaaklik om die lesers aan te moedig om te lees en te dink, maar om mense aan te moedig om te lees is nie noodwendig die bevordering van nasionalisme nie. Die moontlikheid dat kulturele beïnvloeding in hierdie geval bloot 'n onvoorsiene byproduk van die breër oogmerke met *Die Boerevrou* was, kan nie buite rekening gelaat word nie. Die hoop is nie net uitgespreek dat die blad 'n mondstuk vir vrouens van oral oor Suid-Afrika sou word nie, maar enige iemand is genooi om vir die tydskrif te skryf.⁵² Dit dui daarop dat Malherbe bereid was om die tydskrif by die behoeftes en oortuigings van die lesers aan te pas. In Januarie 1928 kon sy in die redaksionele kolom berig dat sy in dié doel geslaag het.⁵³

Daar was wel sekere beleidsaspekte wat vir Malherbe ononderhandelbaar was: “Ons sal nooit iets in ons kolomme toelaat nie wat in enige opsig die sedelikheid en karakter van ons volk skadelik kan raak.” Die voorbeeld van haar eie pa, met wie sy vroeër gekorrespondeer het, maar wat sy nooit gesien het nie, het haar terdeë bewus gemaak van die verwoesting wat drank in 'n gesin kan saai. *Die Boerevrou* het volstrek geen drankadvertensies geplaas nie. Ook het geen advertensie vir Chlorodyne, wat vrylik te koop was, ooit in die tydskrif verskyn nie. Dit het morfien bevat en haar oom,

⁵¹ L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), pp. 12, 266.

⁵² Redaksie, *Die Boerevrou*, Maart 1919, p. 2.

⁵³ Redaksie, *Die Boerevrou*, Januarie 1928, pp. 2, 5.

Eugène Marais, se morfiënverslawing het haar daarop attent gemaak. Advertensies vir ander medisyne is eers aan ’n betroubare geneesheer voorgelê voordat dit geplaas is.⁵⁴

Ook is onderwerpe vermy wat die gemoedere tussen Afrikanervrouens hoog kon laat opvlam. “Die Boerevrou’ het nog nooit tevore die groot, en vir die vrou van Suid-Afrika, lewens-belangrike saak van vrouestemreg aangeroei nie, want dit was ’n saak waarvoor ons baie van mening verskil het en op so ’n saak loop die gemoedere al gou te vol en ons het altyd gevoel ons het so ’n groot en gewigtige werk om te doen – om die vrou aan die lees en aan die dink te kry – sal ons nou daaraan skuldig wees om ’n twisappel tussen hulle in te gooi?” Tog het lesers deur die jare verskeie versoeke om die bespreking van vrouestemreg in die tydskrif gerig. Dit bevestig vir die kultuurhistorikus die feit dat dié saak ’n aktuele aangeleentheid vir baie Afrikanervroue was en dat hulle nie onverskillig daarvoor was, soos al beweer is nie. “Koloniedogter” het byvoorbeeld in Julie 1922 gereken “... dit sal goed wees om oor Vrouestemreg ’n bietjie te gesels,” en mev. E. Scholtz het in September 1924 laat weet dat as sy die redaktrise van *Die Boerevrou* was, sy lesers se mening oor vrouestemreg sou gevra het.⁵⁵

Kruger is van mening dat Malherbe deur die ignorering van kerklike en politieke verskille in *Die Boerevrou* daarin geslaag het om die lesers te lei om hulle te verbeel dat hulle deel van ’n verenigde Afrikanernasie met duidelik afgebakende etniese grense is. Dit was volgens haar die hoofdoel van die narratief in die tydskrif om ’n nuwe, maar bewuste gedeelde identiteit vir Afrikanervroue te skep.⁵⁶ Indien dit werklik die redaksie se oogmerk was met die vermyding van verskille om ’n identiteit te skep vir ’n groep wat toe nog nie bestaan het nie, is dit te betwyfel of dit geslaagd was. Die veronderstelde verskille wat verdeeldheid kon veroorsaak en gevolglik die suksesvolle funksionering van nasionalisme kon benadeel, het juis in families voorgekom, waarvan die lede almal reeds deel van dieselfde etniese oorsprong was. Dit blyk dus dat dit ’n vermorsing van tyd en energie sou wees om grense te probeer vaslê vir groepe wat reeds bestaan.

In *Die Boerevrou boek* verklaar Malherbe later jare dat die tydskrif nooit probeer voorgee het om iets meer as ’n vroueblad te wees nie.⁵⁷ As dit ’n eerlike terugskouing is, blyk die feit dat die tydskrif uiteindelik as ’n nasionalistiese projek bestempel kon word, bloot ’n interessante – moontlik selfs ’n onvermydelike – ontwikkeling, eerder as ’n weldeurdagte program te wees. Volgens Anna Neethling-Pohl het *Die Boerevrou*

⁵⁴ Redaksie, *Die Boerevrou*, September 1919, p. 2; J.C. Steyn, *Die 100 jaar van MER* (2004), p. 136; L. Rousseau, *Die groot verlanse* (2005), p. 311; M.E. Rothmann, *My beskeie deel* (1972) p. 206.

⁵⁵ Om die Koffietafel, *Die Boerevrou*, September 1924, pp. 8, 9, 10, 11; Om die Koffietafel, *Die Boerevrou*, Julie 1922, pp. 14, 15, 17; Redaksie, *Die Boerevrou en Ons Kleintjie*, Junie 1930, pp. 2, 4.

⁵⁶ L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), pp. 252–255.

⁵⁷ K. Malherbe, *Die Boerevrou-boek* (1950), p. 7.

in 'n dringende en groot behoefte voorsien. Die blad het volgens haar besliste leiding in verskillende algemene sake gegee, maar ook vrouens se lewens verryk en verdiep.⁵⁸ Dit is vir Kruger vreemd dat Mabel Malherbe so 'n tydskrif uitgegee het, aangesien die Malherbes nie 'n tipiese Afrikanerhuishouding gehad het nie. Sy glo Malherbe se belangstelling in nasionalisme bewys dat sy daarin 'n ideologie gesien het wat spesifieke voordele vir vrouens ingehou het en dat sy besef het dat dit 'n krag sou word om mee rekening te hou en dat vrouens seker moet maak dat hulle 'n rol daarin speel.⁵⁹ Hoewel Malherbe haar met die geestelike en sedelike opheffing van die Afrikanervrou kon vereenselwig omdat sy geglo het dat dit voordelig vir die vrou sou wees, is dit te betwyfel of sy werklik in die vormingsjare van nasionalisme reeds doelbewus die uitkoms daarvan sou probeer bepaal het. Sy was eerder 'n produk van haar tyd en omstandighede en met 'n bepaalde geaardheid en 'n herkoms uit 'n familie met sterk oortuigings was dit onvermydelik dat haar sentimente in *Die Boerevrou* na vore sou kom.

Vir Malherbe was *Die Boerevrou* meer as net 'n poging om van Afrikanervrouens patriotiese landsburgers te maak. Deur middel van die tydskrif het Malherbe aan haar eie behoefte om “in te lig en te lei” voldoen, maar het ook die lewens van vrouens verruim deur hulle aan 'n verskeidenheid invloede bloot te stel. Die “ink in Mabel Malherbe se are” was uiteindelik soos 'n onsigbare krag wat haar na die joernalistiek getrek het, ongeag haar persoonlike oortuigings. Dit word bevestig deur hierdie opmerking wat sy in 1949, in terugskouing oor haar lewe, gemaak het: “... van alles wat ek al in 'n veelbewoë lewe aangepak het, was en bly *Die Boerevrou* tog my lieflingswerk. Dit was (as ek dit so mag uitdruk) my eie skepping, en daarin het ek uitgestort al my gedagtes en ideale; dit was iets lewendigs wat onder my hand gegroei het en wat ek kon stuur in die rigting wat ek wou. En dit kan 'n mens nie met gebaande werk of met 'n kind van vlees en bloed doen nie!”⁶⁰ Sy het dit as 'n roeping beskou en het gereeld haar toewyding aan die tydskrif en die lesers bevestig.⁶¹

Die lesers van *Die Boerevrou*

Daar is met 'n omvattende kultuurhistoriese studie oor *Die Boerevrou* bevind dat die tydskrif 'n ware vrouetydskrif was met 'n geraamde maandelikse sirkulasie van duisend

⁵⁸ A. Neethling Pohl, Mev. Mabel Malherbe, *Die Huisgenoot*, 1945 06 01, p. 33.

⁵⁹ L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), p. 10.

⁶⁰ M. Malherbe, “Ek sien haar win,” *Sarie Marais*, 1949 07 06, p. 30.

⁶¹ J. van Rensburg, *Die Boerevrou 1919-1931: 'n Kultuurhistoriese studie oor die eerste Afrikaanse vrouetydskrif* (D.Phil. proefskrif, UP, 2012), passim.

gedrukte eksemplare wat wyd deur Suid-Afrika en selfs buite die land se grense versprei is. Daar bestaan ook verskeie bewyse dat elke eksemplaar deur meer as een leser gelees is.⁶² *Die Boerevrou* het leserkorrespondensie toegelaat, aangemoedig en hoofsaaklik onveranderd in die tydskrif geplaas. Meer as vier en 'n half duisend lesers se briewe is deur die amper dertien jaar van die tydskrif se bestaan gepubliseer. Deur die bestudering van dié interaksie tussen die redaksie en die lesers is die ontvangs en verbruik van die tydskrif deur die lesers toegelig. Dit het duidelik geword dat 'n nou verbintenis tussen die redaksie van die tydskrif en sy lesers bestaan het. Dit het waarskynlik ontstaan uit en is verder gevoed deur die aktiewe en baie spontane wisseling van idees en gedagtes tussen die redaksie aan die een kant en die lesers aan die ander kant. Die hegte band is ongetwyfeld versterk deur die gemoedelike en baie eerlike geselstrant wat deur die redaktrise gebruik is.⁶³ Hierdie interaksie en gevolglike wedersydse vertrouwe het uitgekling en is ook tussen die historiese lesers onderling sigbaar.

Die Boerevrou-kantoor in Bureaulaan in Pretoria is ook gereeld deur lesers besoek. Die skrywer Eva Walters (Rita Hubregtse) het in 1932 geskryf dat sy daaraan gewoon moes raak dat op enige uur van die dag, druk of nie, besoekers in die kantoor tuis verwelkom is. Baie mense het persoonlik of telefonies, versoeke om hulp gerig. Die kantoor was volgens haar in werklikheid niks anders as 'n hulpburo nie.⁶⁴

Dit is onseker of Malherbe die belangrike sosiale rol wat die tydskrif deur die aanmoediging van korrespondensie en hantering van navrae gespeel het, vooraf kon voorsien, maar dis baie duidelik dat sy daardeur aan 'n groot behoefte onder Afrikaanse vrouens in daardie jare voldoen het. Sy moes dikwels, om plek te spaar, net aanhalings uit die talle briewe van waardering publiseer.⁶⁵ Die korrespondensierubriek *Om die Koffietafel* was onder die lesers van *Die Boerevrou* besonder gewild en hulle het nie geskroom om hulle waardering daarvoor uit te spreek nie. Party lesers het erken dat dit die eerste rubriek was wat hulle gelees het wanneer hulle 'n nuwe eksemplaar ontvang het. Ander het vertel dat hulle sommer lus kry om ook te skryf as hulle eers die ander lesers se briewe gelees het. Mev. J. Hiemstra het gereken dat die geselskap om die koffietafel alleen meer werd is as die 10/- wat sy vir die hele tydskrif betaal het en mev. M.J.R. Engelbrecht het die hoop uitgespreek dat sy nooit weer sonder so 'n tydskrif sou hoef te wees nie, aangesien die geselsies om die tafel vir haar 'n "ware seën" was.⁶⁶ Uit mev. M. se waarderende brief blyk haar behoefte duidelik aan die

⁶² J. van Rensburg, *Die Boerevrou 1919-1931* (2012), p. 128.

⁶³ Redaksie, *Die Boerevrou*, Junie 1919, p. 2.

⁶⁴ Aangehaal deur L. Kruger, *Gender, community and identity* (1991), p. 175.

⁶⁵ Korrespondensie, *Die Boerevrou*, Desember 1919, p. 36.

⁶⁶ Om die Koffietafel, *Die Boerevrou*, Februarie 1922, pp. 15, 17, 19, 21, 23; Om die Koffietafel, *Die Boerevrou*, Julie 1922, pp. 14, 15, 17.

band wat met die redaksie en die ander lesers bestaan het.; “’n Mens voel dat jy jou moeilikhede om die Koffietafel kan deel en dat dit met simpatie ontvang sal word.”⁶⁷

Die sigbare wisselwerking wat tussen die tydskrif en die lesers bestaan het, versterk die siening dat ’n tydskrif ’n kultuurdraende mondstuk van sy tyd is. Die benutting van *Die Boerevrou*-simbole (**Figuur 4-6**) deur latere groepe soos die Afrikaanse Hoër Meisieskool in Pretoria as skoolwapen en *Sarie* se redaksie vir die voorblad van die eerste uitgawe in 1949, dui voorts daarop dat die Afrikaanse gemeenskap ontvanklik en ryp was vir die assimilasie en verspreiding van ’n nasionalistiese identiteit. Die teks in *Die Boerevrou* het dus waarde as medium waardeur Afrikanervrouens bestudeer kan word, aangesien die aard van die lesersgemeenskap in die teks vasgelê is en dit nie vandag as eensydige beïnvloeding beskou, gelees en bestudeer moet word nie. *Die Boerevrou* is ’n polifoniese bron omdat dit as kanaal gedien het vir duisende vrouestemme wat oor amper dertien jaar in Afrikanergeleedere opgegaan het.

Figuur 4: Die kameeagtige sketsie wat gereeld bo-aan tydskrifbladsye gedruk is, is ook op die voorblaaie van die laaste jaar se uitgawes gebruik. Dit is onveranderd as skoolwapen vir die nuwe meisieskool oorgeneem.

(Uit: *Die Boerevrou*, 1931)

Figuur 5: Die skoolwapen van die Afrikaanse Hoër Meisieskool, Pretoria (Uit: R. Pretorius, *Ek sien haar wen!* (Pretoria, 1996), voorblad)

Figuur 6: Die eerste uitgawe van *Sarie* se voorblad.

(Uit: *Sarie Marais*, 6 Julie 1949)

⁶⁷ Om die Koffietafel, *Die Boerevrou*, April 1922, p. 8.